

TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM SÜRECİNDE POP SANATI

Yrd. Doç. Dr. Dilek TÜRK MENOĞLU

Erciyes Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi Resim Bölümü-Kayseri
turkmend@hotmail.com

Öz

İngiltere ve Amerika'da 1950'lerde paralel bir şekilde ortaya çıkmış olan Pop Sanat yirminci yüzyılın başlıca sanat hareketlerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Toplumsal değişim sürecinde reklam imgeleri ve resimli romanlar gibi kitle iletişim araçlarından alınan tema ve teknikleri kullanımıyla yirminci yüzyıl sanatına önemli açılımlar sağlamıştır. Pop sanat döneminde hakim olan soyut dışavurumculuğun baskın fikirlerine karşı bir eğilim olarak yorumlanır. Soyut dışavurumculuğun elitist yaklaşımına karşı popüler imgelerin kullanımını amaçlamaktadır. Pop sanat kullandığı imgelerin kültürel anlamda yaygınlığıyla geniş halk kitleleri tarafından benimsenmiştir. Bu anlamda sanatçı ve topluluk arasındaki uzlaşmayı temsil ederken, eleştirdiği kültürün bir parçası olmaktan kurtulamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Pop sanat, kitle kültürü, popüler kültür

POP ART IN SOCIAL AND CULTURAL TRANSFORMATION PROCESS

Abstract

Pop art which is emerged in the mid 1950s in Britain and in parallel in the late 1950s in the United States is one of the major art movements of the twentieth century. It is supply important expansions for twentieth century art. It is characterized by themes and techniques drawn from popular mass culture, such as advertising images and comic books in social and cultural process. Pop art is widely interpreted as either a reaction to the then-dominant ideas of abstract expressionism. Pop art aimed to employ images of popular culture as opposed to elitist approach of Abstract Expressionism. Due to used images being widespread in culture, Pop Art is accepted by a broad audience. In this respect, while it represents a reconciliation between artist and community it cannot avoid to be a part of populer culture it criticise.

1. Giriş

Pop sanat, çıkış noktasını nesnelerin ve dünyamızın gerçeğinden almaktadır. Bu anlamda soyutlamalarında içsel yaklaşımlarını gördüğümüz Soyut Dışavurumculuk ile karşıtlıklar içermektedir. Soyut Dışavurumculuğun bir yorum gerektiren yaklaşımına karşın, geniş bir izleyici kitlesine yönelen, sıradan nesnelere, fotoğraf, televizyon reklamları, bilbord afişleri, karton film imgelerini

kullanan pop sanatçıların yapıtları büyük ölçüde iletişim araçlarından alınmış imgelerle destekleniyordu.

Pop sanatın tarihsel kökenleri Marcel Duchamp'ın da bu akım içerisinde değerlendirildiği dadacıların çalışmalarına kadar uzanmaktadır. Duchamp'ın 'ready-made'leri sıradan nesnelere sanatsal bir unsur olarak ele alırken, pop sanat günlük yaşamın sıradan dünyasına yöneliyordu. Kitle kültürünün görünümüleri, bir bakıma ondokuzuncu yüzyıl gerçekçi bir sanatçısından çok daha dolaysız bir biçimde pop sanatçıların yapıtlarına yansıyor.

2. Pop Sanatı Ortaya Çıkaran Toplumsal ve Kültürel Etmenler

Pop Sanatın kökeni, oluştuğu dönemin atmosferi içerisinde ele alınabilir. Bu atmosfer, Cohn Cage'nin Black Mountain Collage'deki dersleri, denemeleri ve konuşmalarında belirginleşir. Cage'ye göre "Öznel deneyleri yansıtan nesnel bir oluşum yoktur. Nesne, sembol değil gerçektir."¹ Bu yaklaşım özellikle Picabia, Schwitters, Picasso, Rauschenberg ve Wesselman gibi sanatçıların yapıtlarında beliren değişimi açıklıyordu. Her gün kullanılan nesnelere güzel sanatlar kapsamı içerisine alınmasının yanında, fotoğraf imgelerinin doğrudan resim yüzeyine yapıştırılması, serigrafî yada litografî yöntemiyle aktarılması sanatçıların çevrelerindeki gerçeği ele alışlarının yöntemi oluyordu.

Pop Sanat, tarihsel bakımdan Yeni Dadacılık ile benzer bir düşünme biçimini içerir. "Yeni- Dada'nın Pop Sanat akımı çerçevesinde, gerçek dadacılığın (ready-mades, infantilisme, anti-art gibi eğilimlerin) 1960'lardan sonra, değişik toplumsal koşullarda, popüler kültür ve estetik kaygılarla yeniden dirilişi olduğu söylenebilir."² Modern yaşam koşullarında doğada bağlı olduğu yeri yitiren insan, aynı zamanda da geleneksel ve toplumsal yapıya ait uyum duygusunu yitirmiştir.

Pop Sanat akımının ortaya çıkmasında rol oynayan sosyo-kültürel etmenler oldukça karmaşıktır. Bu etmenlerden bir tanesi Amerikan seri üretim yöntemlerinde ortaya çıkan artıştır. Makineleşme ve gittikçe artan seri üretim, toplumsal yaşamdaki ilişkileri de değiştirmiştir. Ortaya çıkışının Amerika'mı yoksa İngiltere'mi olduğu üzerinde oldukça tartışılan Pop Sanat için daha belirleyici olan bir diğer etmen de kitle iletişim ve tüm haberleşme teknolojisindeki patlamalardır.

"Mekanikleştirilmiş yaşamda küçük burjuvanın kısmen onayladığı kısmen de onaylamak zorunda kaldığı bu garip ve fantezi sanata duyulan gereksinim arttıkça, eski caz müziğine eski filmlere, ve kapitalist toplum kapitalist toplum ve pazarlamanın araçları olan geleneksel reklam imgelerine karşı estetik bir duyarlılık, içsel bir beğeni geliştirmiştir...Bu bakımdan <<modası geçmiş şeylerin modası>> Pop sanat akımında en belirleyici bir

¹ Neşe, Erdok, Milliyet Sanat Dergisi, "Pop'un Kökenleri ve 1960'ların Çeşitli Akımlarından Gelen Soyut-Ekspresyonist Pop Sanatçıları, sayı:143, 1975, s.11

² Adem, Genç, Dada (Antropi ve nedensizlik Açısından Dadacı Sanat Hareketlerinin Çözümlemesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması), İzmir, 1983, s.124

özelliğidir. Bir bakıma birinin geçmişine ilişkin film ve plakların (yeni uzun-çalar'lara lara kaydedilmiş eski müzik- genelde Blues diye anılan 1940'ların caz parçaları) eski ve yeniye içermesi nedeniyle moda olmasının uzun süre kullanılan ve toplum içerisinde belli çağrışımları olan marka'ların kullanılması yoluyla elde edildiği sanılan münevverlik etkisiyle doğrudan bir bağlantısı vardır.”³

Bu anlamda Pop sanatı, toplumsal ve kültürel değişim sürecinde yeni bir yaşama biçimi ve kültürünün simgesi olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde endüstriyel gelişimin sonuçları ve gittikçe artan ulusal gelir, toplumda doyum tanımayan ve temeli tüketime dayalı bir yaşam biçimini oluşturmaya başlamıştı. Mutluluğu yalnız maddi yaşam koşullarında arayan bu toplumun bireyleri, psikolojik olarak da bireysel özgürlüğün sınırlarını zorluyorlardı. Bütün bu gelişmelerin sonucunda, geleneklere sırt çeviren ve toplumun değer yargılarını önemsemeyen, istediği gibi davranan bireyci insan tipi ortaya çıkıyordu. Bireysellikte birleşen tek tip insan yaratılabilmesi, toplumsal üretim biçiminden kaynaklanıyordu. Bireysel insan yapısının oluşmasındaki bir diğer etmen ise; II. Dünya savaşının oluşturduğu olumsuz koşullar ve bunların yarattığı geleceğe güvensizlik duygusuydu. Bu kuşak insanın, kendi yarattığı teknolojik buluşların tutsağı olduğunu görüyor ve yerleşik değer yargılarına başkaldırıyordu. “Kendilerinin yaratmadığı bu çelişkiler dünyasında, içinde buldukları bunalımdan kurtulmayı, uyuşturucu madde ve seks yaşamında arayan yeni gençliğin davranışları, gerçekte tümünden tüketim ekonomisine dönük yeni toplum biçimine tepkiden başka bir şey değildi.”⁴

Bireyci özgürlüğün sınırlarının zorlanması sanatı devrimci bir dönemece getirmişti. Üretim sürecinin topluma getirdiği ekonomik rahatlık, Amerikan toplumunun kültür olaylarından daha çok yararlanmasını sağlamakla birlikte, sanatın günlük yaşamın bir parçası olmasına yardımcı olmuştur. İnsan doğasına aykırı olsa da, endüstrileşme sonucu oluşan büyük kent yaşamının gereksinimleri, tüketim malı özelliği taşıyan nesnelerin üretimini zorunlu hale getirmiştir. Bunlar kısa ömürlü ve kullanıldıktan sonra atılan nesnelereydi. Bu yönden, sanayileşme sürecini tamamlayan Amerikan toplumunun tüketici özelliği sanatına da yansımakta, kalıcı olmak amacıyla olmayan ve sürekli değişim taşıyan yapıtlar üretilmektedir.

3. Pop Sanat Eğilimleri

Pop sanatçıları, reklamcılıkta kullanılan kitle iletişim imgelerini yeniden gündeme getiriyorlardı. İçerisinde yaşadıkları tüketim toplumuna ait mitleri, kendi yapıtlarında kullanıyor bu şekilde yapıtlarına daha geniş bir toplumsal değer katmayı amaçlıyorlardı.

“...pop sanatçısı kamuoyunun iyi bildiği figürleri ve Batı Dünyasında yıllardan beri dizi üretimin simgeleri haline gelmiş motifleri belli bir amaçla

³ Adem, Genç, a.g.e..., s:126-127

⁴ Zafer, Gençaydın, Pop Sanatı- Gençliğin Sanatı ve Kültürü, Boyut Dergisi, 3/4, Haziran 1984:11

kullanılmaktadır. Israrla yinelenen özellikleriyle her yerde karşımıza çıkan reklamcılığın, resimli dergilerin, görsel dilini tuval resmine kullanmakla, resimle grafik sanatları arasındaki geleneksel çizgi ortadan kaldırılmıştı. Resim sanatından baskı imgelerinin kullanılması yoluyla elde edilen yüzeysellik etkisi, tuval içeriğindeki imgelerle tualin kendisi arasında yeni ilişkileri doğurmuş ve bu açıdan sanatçıları değişik sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Bilindiği gibi Grafik baskı imgelerinin kendilerine özgü bir görünümü vardır; bu imgeler genellikle frontal bir duruşta olmamalarına karşın, frontal, yani önden görülüyormuş gibi bir etki yaratırlar, Bu, frontal görünümlü imgelerin düz bir yüzey etkisi yapacak biçimde tual üzerine aktarılmaları sonucunda, imge ile tual arasındaki ilişkiler son derece önemsiz bir düzeye indirgenmektedir. Buna bağlı olarak tual üzerindeki nesnenin imgesi bir resim olarak değil de nesnenin kendisiymiş gibi algılanır.”⁵

Amerika’da pop sanat, figüratif yönü kadar günlük objeleri ve sıradan konuları kullanımıyla da soyut dışavurumculuğa karşı bir eğilim olarak algılanmıştır. Andy Warhol’un yapıtları bize Walter Benjamin’in mekanik yeniden üretim çağında sanat eserinin aurasını kaybetmesi ile ilgili düşüncelerini tekrar örnekler. Warhol zaten bir imge olanı yeniden üretme üzerine odaklanırken, yapıtları mekanik yeniden üretim sürecinin anlatımına dönüşmektedir. İpek baskılarında orijinali olmaksızın kopyaları kullanımıyla bir anlamda, sanat eserinin orijinalliği düşüncesini tersine çevrilmiştir. Warhol’un çalışmalarında orijinalin yerini, gazetelerden kesilen fotoğraflar almış, her şey gerçek objeden uzaklaşmıştır.

“Warhol’un ipek baskıları ve filmlerinde kendisi yeniden üretilen mekanik yeniden üretim sürecinin ürünleri, öz ve görünüşün, gösteren ve gösterilenin, varlık ve anlamın ikiliğini ortadan kaldırır. Marilyn Monroe böylece yalnızca bir imge olarak anlamsız bir tekrarla belirsizleştirilen bir parodi olarak üretilir.”⁶

Günümüzde nesne kültürünü oluşturan M. Duchamp’ın “Ready-Made”leri sanatçının geleneksel anlamdaki tual terketme girişimi olarak değerlendirilebilir. Duchamp “ready-made”lerle, her tür yaratıcı deneyimi yadsımak amacıyla nesnelere arasında bir seçim yapmıştı. Joseph Cornell, garip ve çekici kolajlarıyla, Stuart Davis ise yayın organlarından aldığı harf ve biçimleri eklediği resimleriyle bu yolu açmışlardır. Jim Dine ve Cleas Oldenburg’un çalışmaları Soyut Dışavurumcu sanatçıların yapıtlarıyla benzerlikler içerir. Dine’a göre “Nesne, sanat yaratmasında tıpkı boyanın kullanıldığı gibi kullanılır ve hayat sanata dönüşür.”⁷ Wesselmann’ın hamburger, kahve, domates gibi nesnelere boyadığı ölü doğaları, Andy Warhol’un Monroe, Presley gibi ünlüleri konu aldığı resimleri, Johns’un Amerikan bayrakları ve nişan tahtalarından oluşan resimleri

⁵ Adem, Genç, a.g.e...., s:129

⁶ Anna, Pritchard, Envisaging the Possibilities for Art in the Age of Mechanical Reproduction, Consumer Culture and the Pervasiveness of the Media: Andy Warhol, DeepSouth v.6.n.3 (Spring 2000)

⁷ Neşe, Erdok, a.g.e., s:12

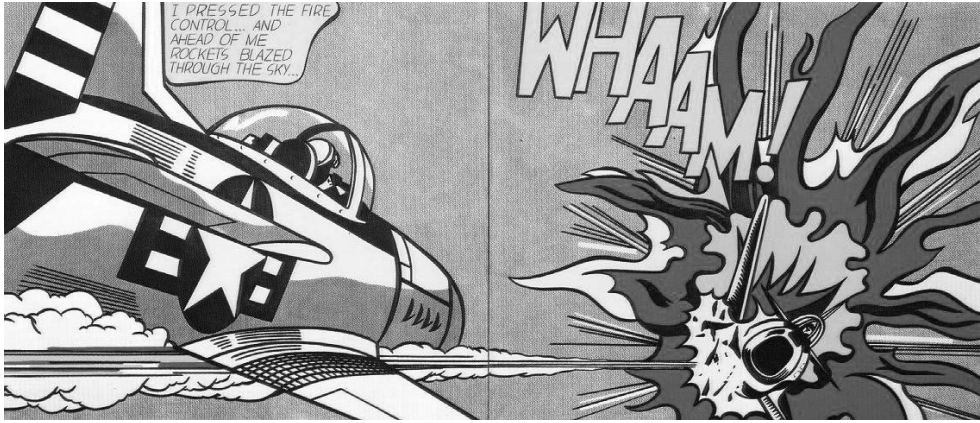
ve Rauschenberg'in gazete ve dergi fotoğraflarını kullandığı resimleri, Amerikan yaşam biçiminin anlatımı durumundadır.

4. Sonuç

Sanatta bir yenilik olarak kabul edilen Pop Sanatı, izleyici tarafından kullandığı nesnelerin kendi kültürünün bir parçası olarak değerlendirilmesiyle büyük ölçüde kabul görmüştür. Bir anlamda sanatçı ile çevresindeki toplumun uzlaşmasıdır. Başlangıçta tüketim toplumunun ürünlerini, sanatsal bir içerikle yeniden sunan pop sanatı, bir süre sonra eleştirdiği toplumun bir parçası olmaktan kurtulamamıştır. Bununla birlikte pop sanat bakış açısındaki yenilik kadar konu zenginliği, teknik ve uygulamalardaki yenilikleriyle yirminci yüzyıl sanatsal eğilimlerinde birçok gelişme için öncü bir tavır üstlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Erdok, Neşe, Milliyet Sanat Dergisi, “Pop”un Kökenleri ve 1960’ların Çeşitli Akımlarından Gelen Soyut-Ekspresyonist Pop Sanatçıları, sayı:143,1975.
- Genç, Adem, Dada (Antropi ve nedensizlik Açısından Dadacı Sanat Hareketlerinin Çözümlemesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması), İzmir, 1983.
- Gençaydın, Zafer, Pop Sanatı- Gençliğin Sanatı ve Kültürü, Boyut Dergisi, 3/4, Haziran 1984:11.
- Lynton, Norbert, Modern Sanatın Öyküsü, Çev: Cevat Çapan, Sadi Öziş, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980.
- Pritchard, Anna, Envisaging the Possibilities for Art in the Age of Mechanical Reproduction, Consumer Culture and the Pervasiveness of the Media: Andy Warhol, DeepSouth v.6.n.3 (Spring 2000)
- Walther, F., Art of the 20 th Century, Taschen, Germany, 1998

Lichtenstein, Roy, Whaam!,Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1963, 172 x 269 cm,Tate Galeri, Londra.

Andy Warhol, Yirmibeş- Renkli Marilyn, Tuval Üzerine Akrilik, 1962, 209x170 cm, Fort Worth Modern Sanat Müzesi.